

CĂMAȘA ROMÂNEASCĂ – ISTORIE, EVOLUȚIE, TRADITIE ȘI SUFLET

*Antonina Rusu,
membru al Academiei Artelor Tradiționale din România,
cercetător științific I.Ș.E Chișinău, meșter popular.*

Cămașa tradițională românească coboară din timpuri străvechi, din istorie și este o piesă definitorie a portului tradițional românesc pe care l-am moștenit de la strămoșii noștri daci. Cămașa națională este un veșmânt sacru care a ajuns până la noi prin grija bunicilor și străbunicilor noastre. Când o îmbrăcăm, ne simțim mai aproape de rădăcinile noastre, de valorile noastre naționale. Cămășile naționale atât pentru femei, cât și pentru bărbați se confecționează din pânză naturală de bumbac, in, cânepă sau borangic. La prima vedere cămașa pare simplă, dar pe măsură ce o cercetăm, descoperim că este bogată și complexă, De facto este un izvor nesecat al artei noastre populare, dar și cu anevoie de confecționat.

Cămașa națională, după mine, este asemenea unei cărți, care te ademenește să o citești. Dar ca s-o înțelegi, trebuie să-i cunoști limbajul, iar cămășii să-i înțelegi sufletul, să-i descifrez motivele populare și simbolurile cusute pe firele de pânză a detaliilor ei. Cămașa națională are suflet pentru că este un veșmânt viu confecționat din pânză naturală. Pânza și firele de pânză sunt vii, de ce? Să vedem cum se obține pânza de casă?

Mai întâi pânza este iarbă, adică cânipă, sau in, bumbac, sau frunze de dud. Când, aceste plante ajung la maturitate, oamenii le adună și le supun transformării prin anumite procedee de prelucrate. După care se transformă în fibre, adică ce rămâne din plante după ce se trec. Atunci când cresc distul de mari, cânepa și inul sunt smulse și legate în fuioare, sunt puse la topit în pârâu sub greutatea de lespezi de pământ. După câteva zile, fuioarele din plante verz se decolorează, se albesc după ce li s-au topit frunzele și toată verdeața lor. Acestea sunt scoase, din apa, bine spalate și puse la uscat. Din plante rămâne bețișorul învelit în fibre. Acestea la rândul lor sunt melițate, sfărâmate pân se fac bețișoarele

puzderie și se scutură, iar fibrele rămân curate și elastice. Apoi aceste fibre obținute după prima etapă, la rândul lor, sunt date prin ragilă să devină mai subțiri.

În următoarea etapă fuiioarele de fibre sunt pieptănete pân se obțin fibre fine, subțiri și mătăsoase, numite tort. La pieptănat se folosește pieptene special, făcut din par de porc. Apoi din aceste fibre subțiri și elastice se toarce firul subțire și lung, fiind depănat pe mosoare. Acest fir tors obținut prin truda și grija omului este rezultatul muncii lor. Din plantele cultivate și prelucrate rezultă firile plantei ce o transced pentru o noua viață, din care se urzește și se țese pânza de tort, adică de cânepă numită la fel tort, sau dacă e vorba de in este pânză de in.

Bumbacul crește în plantații, cand este copt, rodul lui se află în vârful plantei, și sunt fibre moi de bumbac. Fibrile de bumbac sunt adunate direct de pe plante, apoi curățate și prelucrate, selectate și după aceasta sunt toarse in fire de diverse calități și depănate în bobine. Firul de bumbac tors transcede planta crescută în plantații cultivate și îngrijite de oameni, iar rodul plantației, adică ce a rămas de valoare de la fiecare se adună pentru a avea o altă viață.

Cum ajung frunzele de dud fire? Acestea sunt hrana viermelor de mătase. Vermele, după ce crește mare și ajunge la maturitate își face un înveliși dintr-un fir produs de el formînd o gogoasă, în care se închide și stă acolo așa un timp, unde se metamorfează ca, după o anumită perioadă să se prefacă în fluture. Aceste gogoase sunt firele care transced frunzele dudului, fiindcă au fost înghițite în stomacul viermelor de mătase. Fibrele naturale de borangic din gogoase proaspete sunt, apoi, toarse și se țese pânză de borangic fină, din care se croieci detalii și se cos cămăși.

De aici se deduce că pânza naturală este un simbol sacru, iarba a fost binecuvîntată de dumnezeu să acopere pamântul și să dea rod, din care rod este și hrană și fibrele cu care ne îmbrăcăm nu doar trupul dar și sufletul. Pânza de casă ne însoțește pe tot parcursul vieții și este prezentă în momentele cruciale din viața omului, la naștere, căsătorie și la moarte. Dealtfel și cămașa ne este primul și cel mai apropiat veșmânt.

Referitor la materialele utilizate în confecționarea cămășilor românești, la pânza naturală, după N. Dunăre [1] există atestări relevante în unele publicații arhiologice, istorice și etnografice privind pătrunderea culturii și artei bizantine pe teritoriul fostei Dacii, ca pe tot cuprinsul Peninsulei Balcanice

Concomitent, utilizarea borangicului pe teritoriul locuit de români este atestată arheologic încă din secolele X-XIII. Din prima jumătate a secolului al XIV-lea se cunosc confirmări documentare, în baza cărora populația românească din preajma Dunării își achită obligațiile feudale și prin fire de borangic, iar cu doua secole mai târziu vămuirea unor asemenea produse la trecătorile noastre carpatice. Iar la secolul al XVIII-lea, D. Cantemir, V. A. Ureche, N. Iorga etc. consemnează țesături subțiri și margini de borangic, dăruite în cadrul nunțiilor sau pregătite pentru confecționarea unor piese fine de port. Într-adevăr cultura creșterii viermelor de mătase a pătruns temeinic în sate numai pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Cât privește bumbacul, aceasta a fost introdus mai întâi în Dobrogea. Iar în celelalte țări românești până în secolul nostru bumbacul era importat, iar mai târziu s-a cultivat bumbac în majoritatea zonelor etnografice.

De-a lungul secolelor, pentru confecționarea pieselor de port popular s-au întrebuințat nu numai materiale produse în cuprinsul spațiului românesc, dar și provenite din import. După N. Dunăre, acestea din urmă au fost prelucrate un timp în atelierele meșterilor specializați din orașe, mai târziu fiind lucrate și în manufacturi. Tot astfel, materialele locale au fost pregătite atât în cuprinsul gospodăriei, cât și în atelierele mănăstirilor [1]. Pentru a obține o lucrare calitativă și autentică în planul calității și esteticii tradiționale avem nevoie nu doar de abilitați practice dar și de cunoștințe, și experiență.

Cămașa națională, după cercetătorii etnografi, e de două tipuri. Reeșind din această perspectivă, vom analiza croiul tipului de cămașă și modul de amplasare a ornamentelor pe fundalul detaliilor, precum și modul de executare a tehnicilor de cusut pe fire numărate, dar și armonizarea culorilor. Ponderea și modul de amplasare a compoziției

decorative pe mânici, pe piept, pe toate detaliile cămașei naționale este în funcție de tipul de cămașă, dar și de variantele acestora.

Ornamentele cromatice cusute pe fundalul alb al pânzei cămășii tradiționale sunt încărcate de simboluri sacre, care transmit sentimente și emoții. În compozițiile ornamentale sunt concepute mesaje codificate, care au menirea să transmită concepte de viață și informații prețioase în comunicarea cu divinitatea, dar și cu comunitatea. Cămașa națională poartă în sine o taină și este o operă a creației populare.

Pasiunea pentru arta populară, dragostea pentru cămașa națională și marea dorință de a o confecționa de a o privi, simți cu sufletul și cu pipăitul, ne motivează la creație la cusut, deaceia nimic nu ne va opri pentru a realiza visul de a purta cămașa națională.

Vom începe cu etapa conceperii și selectării materialelor și ustensilelor necesare, care este deosebit de importantă în pregătirea acestora: pânză pentru croit detaliile cămașei, fire colorate de cusut de culorile ce le vom folosi pentru realizarea cusăturilor compoziției ornamentale; ace, foarfece mari și mici, gherghef pentru fixat pânza, lentă de măsurat, cutie sau pungă unde să păstrăm cu acuratețe toate cele necesare. Începutul trebuie bine gândit, calitatea și cantitatea materialelor, etapele și pașii. De aceasta depinde tot parcursul creației și rezultatul final.

În trecut cămășile se confecționau preponderent din pânză de casă, din pânză de in sau cânepă, mai apoi și din bumbac, și borangic, împodobite cu motive și ornamente naționale cusute cu fire colorate de mătase, arnici sau lânică. De menționat că se folosesc și alte materiale la cusut cum ar fi fire metalice aurii, argintii, mărgelițe, paiete și altele. Cerința față de pânza din, care se confecționează cămășile, este ca să fie țesută în două ite, firele în urzeală să fie de aceeași grosime și densitate cu cele din bătătură și să fie ușor vizibile, ceea ce permite executarea cusăturilor pe fire numărate.

Cămașa românească este atestată pe numeroase monumente ale Antichității, între care cele de la Adamclisi și de pe Columna lui Traian de la Roma.

Vechi mărturii despre existența acestei piese în vestimentația feminină sunt figurinele din lut (vestigii arheologice datând cu epoca bronzului). După V. Vasilescu [2] numărul mare de dovezi dă temei convingerilor că în neoliticul carpato-dunărean s-a creat un complex vestimentar de interior, specific manifestărilor spirituale de atunci. Din pânza sacră țesută în templu după anumite canoane, s-au creat veșminte necesare femeilor, care conduceau ceremonialul specific credințelor societății matrimoniale.

Cămașa - parte componentă a portului popular românesc este una din piesele definitorii ale costumului național. Din punct de vedere morfologic după etnografa cercetătoare Emilia Pavel cămășile se împart în două tipuri: camașă cu mâneca din umăr și camașă încrețită la gât. De menționat că ambele tipuri de cămăși sunt de origine dacică. Cămășile populare de ambele tipuri sunt lungi până la glezne. Cămașa din timpuri mai vechi are poalele cusute de stan, spre deosebire de cămașele mai noi, care au poalele separate de stan. Pe parcurs aceste două tipuri de cămăși au evoluat și au variante cu unele modificări [3].

Structura cămășii încrețite la gât, determinată de elementele, din care se compune cămașa, este mult mai complicată comparativ cu cămașa dreaptă (cu mânecă din umăr). În primul rând amploarea foilor încrețite indică o lărgime mai mare. Cămașa încrețită la gât are un aspect mai bogat cu broderii pe mânici, pe piept. Însăși amploarea sa – ca volum - adunată în crețuri, care se strâng în jurul gâtului, implică o viziune tehnică mai anevoioasă, deși structura acestei cămăși este cât se poate de simplă: patru foi de pânză drepte: două pentru stani (față și spate) și alte două foi pentru mânici. Prin unirea acestor foi și încrețirea lor se naște cămașa încrețită la gât. Cămașa națională este croită în linie dreaptă, adică drept pe firul pânzei, fără răscoituri.

În urma unor îndelungate cercetări ale unor cămăși vechi de peste o sută ani, am înțeles cât sunt de valoroase și cât de dificil este de executat diversitatea tehnicilor de realizare a broderiilor, ce reprezintă motivele și simbolurile naționale amplasate pe fundalul detaliilor cămășii tradiționale.

În ce-a constat aceste cercetari? Mai întâi am descifrat tehnicile de cusut prin executarea unor fragmente de broderii pe o bucată de pânză aparte, apoi descifrarea simbolicii motivelor populare din compozițiile ornamentale, care împodobesc detaliile cămășii: fața, spatele, mânecile cu cele trei componente esențiale – altița, încrețul și râurile, apoi am lasat timp să înțeleg sensul, mesajul, compoziției ornamentale, să pricep care sunt proporțiile și ponderea câmpurilor ornamentale și ce rol joacă în estetica tradițională a perei și cum pune în valoare frumusețea chipului omului.

Voi prezenta (fig. 1) una din creațiile proprii ca rezultat al acestui

Fig. 1. Cămășă.

proces de cercetare și de trecere prin propria înțelegere și pasiune sufletească. Personal am fost uluită de frumusețea simbolurilor și motivelor populare, cât de mult pot să transmită în planul cunoașterii ce gândeau acei înaintași ai noștri. Cămășă, pe care o voi prezenta, este o cămășă de tipul cămășii încrețită la gât. Este croită din pânză de bumbac

de bună calitate, cusută cu fire colorate muline. Compoziția ornamentală este amplasată în mod tradițional. Cele mai bogate broderii sunt amplasate pe mânicile cămășii. După tradiție broderiile sunt grupate în trei registre distincte: altiță, încreț, și râuri. Pieptul și spatele cămășii sunt brodate cu râuri.

Fâșiile de pe altiță reprezintă motivul „ploaie”, brâile dintre fâșii reprezintă „*curcubee*” în alternanță cu brâie galbene ce reprezintă „*căldură și soare*”. Aceste motive simbolice vădesc veșnica rugăciune a oamenilor pentru ploaie. Motivele de pe încreț sunt rombul – simbolul fertilității și cârligul ciobanului, care completează rugăciunea pentru ploaie necesară pentru roada pământului și a vieții bune pline de fertilitate și bogății. Râurile de pe mânici și de pe piept sunt „*călița ocolita*” cu motive fitomorfe, simbolul vieții și marginile râurilor cu crenguțe de brad, care simbolizează perenitatea. Aceste minunate motive coboară din simbolică neoliticului carpatin. Au ajuns până la noi purtate prin sufletele oamenilor, fiind transmise din generație în generație de milenii.

Altița este amplasată pe umăr, astfel umerii împodobiți cu altițe pun în valoare frumusețea omului, care poartă pe umerii săi rugăciuni adresate către Dumnezeu. Iar încrețul și râurile reprezintă viața omului, care este subordonată Diviniității. Creațiile artistice demonstrează stările sufletești și dorințele oamenilor pentru o viață îmbunătățită, fericită în armonie cu mediul înconjurător și cu Divinitatea.

Compozițiile ornamentale sunt cusute cu tehnici de cusut pe fire numărate: cruciuliță, punctul tighel, punctul ocol, lanțisor. Punctul utilizat la încreț este specific, se execută în baza punctului înaintea acului pe verticală pe două fire de pânză. Mânicile sunt împodobite jos la margine cu broderii și cu dantelă croșetată. Se poartă largi dar pot fi și strânse cu ajutorul unui șnur răsucit intrudus prin mijlocul punctelor cusute special mai leger să se încrețească cu ușurință pânza când se trage șnurul cu ciucuri la capete. La gât creții, după ce sunt făcuți cu ajutorul punctului înaintea acului pe patru fire în două rânduri orizontale, sunt

fixați cu bentiță cusută cu motivul curcubeu. Culorile utilizate sunt negru, care predomină și în proporții mici verde, vișiniu, albastru, galben și alb.

Etapele tehnologice la confecționarea cămășii naționale după ce pregătim tot ce ne trebuie și pânză, și firele colorate, și ustensilele necesare, sunt următoarele:

Începe cu: croirea detaliilor după ce am luat toate măsurile; tivirea detaliilor să nu se destrame; cusutul câmpurilor ornamentale în locurile bine stabilite, mai întâi altițele pe ambele mâinici și chenerul la trei părți așa numitul scrânciob, partea de sus a altiței să rămână deschisă, prin aceasta se subliniază că altița cu scrânciob simbolizează cerul.

Urmează încrețul imediat sub altiță și apoi răurile în jos pe mâinici, lăsând spațiu la marginea de jos pentru creți și decorul de margine. Pe partea din față se coase răuri pe piept până la talie; pe spate la fel se cos motive ce completează mesajul compoziției decorative a cămășii. Bentuța, mai întâi se coase apoi se decupează, lăsând pânza necesară pentru îndoire și tivire, se pregătesc și pavele. După ce terminăm cusutul compoziției decorative pe fundalul detaliilor, urmează etapa unirii cu cheițe a detaliilor cămășii și aplicații de final.

Unirea detaliilor începe de la gât. Se unește fața cu mâinicile circa 30 cm până sub braț, partea din spate se unește cu mâinicile pe aceeași distanță, se unesc pavele sub brațe între: față - mâinică, mâinică - spate; apoi mâinicile se unesc în jos și spatele cu fața în jos de la pave. După ce am unit detaliile se fac creții la gât și se aplică bentița, se fixează șnururile, se croșetează dantele. Când ajungem la final, acest moment este de mare bucurie sufletească, vedem lucrarea cum arată în realitate. După o muncă îndelungată vedem rezultatul mult dorit și, bineînțeles, putem să împărtășim această bucurie cu cei dragi.

Așadar cămașa națională coboară din timp, din vremuri străvechi, este o creație izvorâtă din sufletul stămoșilor noștri, din sufletul poporului român. Cămășile românești au fost create de meșterițe cu o educație primitivă în comunități și transmisă de la mamă la fiică, se confecționau într-un singur exemplar pentru o persoană anume, și nu se transmiteau alteia. Cămașa națională cusută cu broderii realizate de mână

ilustrează simțul pentru frumos și măiestrie artistică, apreciate pe plan mondial.

Este evident că trebuie apreciate la justa valoare în primul rând de noi înșine, pentru că noi înșine rămânem responsabili cu ce și cum ne prezentăm lumii. Ne prezentăm cu valorile noastre sau cu falsificări? Dacă nu vom respecta valorile create de poporul nostru, vom rămâne fără ele, fără rădăcinile identității noastre.

Gama de elemente decorative, motive și ornamente ingenioase ce au la bază simboluri sacre coborâte din neoliticul Carpato-Dunărean în combinații de culori, în care predomină roșu, negru și albul, culori sacre ale neoliticului carpatin, sunt păstrate în decorul cămășii românești.

Prin educația esteticii tradiționale se poate înțelege, aprecia și însuși particularitățile specifice atât ale ornamenticii și cromaticii tradiționale românești, ale tehnicilor de cusut și brodat, cât și a înțelege și selecta, prelucra, utiliza și pune în valoare calitatea, aspectul și proprietățile materialelor utilizate.

A îmbrățișa această artă necesită o muncă și o consacrare deosebită, precum și o mare pasiune pentru tradiție și autenticitate.

Bibliografie

1. *Dunăre N. Meșteșugul și arta acului. București, Editura Tehnică, 1986.*
2. *Vasilescu V. Semnele cerului – cultura și civilizația carpatică. Chișinău, Editura Arhetip – Renașterea spirituală, 1994.*
3. *Pavel E. Portul popular din zona Iașului. Iași, Casa Județană a Creației Populare 1969.*